

խօսքերը, ինչպէս դատում են, աւելի եւս չբռն
— Այժմ փայտ գնալակարեւի համար, որ պատա-
հում է Յիսուսի Գանդութեան Գառնութեան հայ
աղբիւրի մէջ։ Ահա հասարակ մեր յիշատակարանը
գրուած է այն յետապաշտութիւնի գրականութեան լե-
զովով, որը յատուկ է հայկական գրութեան հեղինակ-
ներին եւ առաջնորդին, որոնք, որքան յաջողեց
ինձ առժամանակ պարզել, սերտ կապերով են
կապուած նախաստեան երկերի հետ արեւելեան
աղբիւրի, գլխաւորապէս Պարսից եւ Արաբացւոյ
գրականութեան մէջ։ Արտ. Բուսթի վարդապետի
ձեռագրում բաց են թողնուած վեց գլուխ, որոնք
բարձրագույն վերաբերում են Մարիամ կուսին,
Նորա ծնողներին, Նորա ծննդեանը, առանձին բն-
գոյմայրն եւ այլն, որոնք կան ձեռնարկի Միկիմա-
րեաների մատենագրութեան ձաքերում։ յետոյ,
ինչպէս կարելի է նկատել եւ իմ քաղաքածներէրից,
վերաբերելու ձաքերով անհոգ բերողի են գրուած.
մերժ նորա վերաբերում են յաղագր, մերժ նորա
թաղ ինքնադր։ Անձամբականք սկսուած է այսպէս

1. "Եւ վարդին յարցնեալ առ զՄարիամ ու-
րախութեամբ որտի առաջի իւր եւ առն. մեղաւ տեսն
ստատուոյ. քանզի բաղուած անգամ զըպարեցեղիկու-
սու ինն թուոր եւ ոչ յառաջ իննցու եւ ծանեւ
եթէ ճշմարիտ է բանդ զոր տեսն. եւ մինչ գեռ
Յովսէփ զայս ամենայն պիտաւ ամեք խաւեր եւ
զըսէ

Այս կէս խօսքով ընդհատուած է բնագիրը.
հետեւեալ հինգ տողեր մի փոքր էլ աւելի կարուած
են ձաքի թերթի կտորի հետ. պահպանուած մա-
սից իմանում ենք, որ Յովսէփին գալիս է Աննա
գալիքը, որը առաջին ուղեւորներէրի եւ հարցանելներէրի
յետոյ չհրապարակուած. ճակի ժամանակ նա նկա-
տում է, որ Այսը յոյն է (յոյն ծանոթացեալ)։ Աննան
յայտնում է այդ Զաքարիա քահանայապետին, եւ
Յովսէփին՝ Կուսի հետ միասին՝ դատաստան են կո-
չում. դատաստանում յայտնուում է նոյա անմե-
ղութիւնը. ոչ Յովսէփ եւ ոչ Մարիամ չեղած
էին Աստուծոյ պատուիրաններէրից։ չճշմարտութիւնը
ակնյայտին անելու համար ձեռնարկում են ջնջով
փորձելու։

"Առն քահանայապետն. արքայից զՆորն
յանդիմանութեան. եւ տեր յայանեցէ զգործն ձեռ
եթէ ճշմարիտ էր։ Յայն ժամ առեալ քահանայա-
պետն Զաքարիա զՆորն ի փորձութեան՝ ի ձե-
ռին իւրում եւ կոչեաց զՅովսէփ առաջի իւր եւ առ
ցնա. այդ զու. հայեաց ի ծերութիւն յայնաց քոյ-
ն. առն յայտնապէս աչք չոր զքից կենաց եւ մա-
հաւ եւ մի ասար կամաւ զանն քո ի փորձութիւն
ի իրաւստ. առն Յովսէփ. կենդանի է տեր եւ
սուրբ է անուն նորա. որ բնաւ չար զաննէ իմ ոչ
գիտեմ. այլ եթէ տեր կամացի զմի անմեղաւ
թեամբ գատել, կամք տեսալ իցիցին։ Եւ, առ ժա-
մայն եւս քահանայապետն թոյլէլ զՆորն Յովսէփի
եւ առն. գնա փութով երթալ եւ գաւառալ. եւ
Յովսէփ ընթացեալ գնաց եւ զալյի իջաներ ող-
նոնգում են անփորձ մտալով եւ իրեն տեսին անթիւ
թէ ոչ քահանայ, երկեան յոյժ

"Ղեւթ երկուսից մինք թիժ կամ "փորձութեան,
կամ "ք փորձութեան

Չնայելով իւր աննկողութեան, Յովսէփ քա-
ղաքի վարդապետութիւններէրից եւ իւր ծնածոթերի
արած ծաղաքածութիւններէրից աղաառուելու համար
որոշեց ծնողեան ժամանակ տանել Մարիամին հե-
ռաւոր աշխարհ։

2. "Եղաքս ծանուկ զնալոյ նոյա. երթալ
ի Բեթղեհեմ։"

Յովսէփ պատրաստեց պաշար, ժողովեց կահ-
կարասիք եւ ճանապարհ ընկաւ Ուլէ կրտսեր որդու
եւ Մարիամի հետ, որին նստեցնեց գրտաւի վերայ,
Մարիամ նստապարհին տեսիլ ք տեսաւ, արմոյ մա-
սին եւ խօսում էր Յովսէփի հետ, երբ նա յանկարծ
ծննդեան մօտ լինելը տեսնելով, ասաց Յովսէփին.

"Ի՞նչ զիս ի դրստած աստի. զէ մանուկն առ-
պէ զիս։ Յովսէփ ուրախացեալ ասէ. ուր կամիս զի
տարայց զքեզ։ Առն Մարիամ. փութեա ի՞նչ զիս
վողովալորն. զի նեղէ զիս մանուկս։ Առն Յովսէփ.
զինչ լինիմ արգեաւք, որ պատահաց ծնուդ զորս
ոչ ի շէնս այլ ի տեղի անպատիւ եւ անմարդա-
բնակ. որ ոչ զայ որդէր ալ թեւալոր։"

Մտաւարկութեամբ երեւցաւ մի այդ, ուր վատ ե-
ղանակ պատապարտում էին հոլիւներ խաչկոյնի
հետ միասին։ Յովսէփ թողեց այրում Մարիամին
եւ Ուլէին, իսկ ինքը վաղեց մանկաբարձ Թրանքու.
շուտով նա հեռուում տեսաւ մեկին, որն իսկն էր.
զորս հետ էլ վերադարձաւ Յովսէփ ծննդականի մօտ։

3. "Պատմութիւն յաղագրանայեց եւ քանչե-
լեաց որ գործեցաւ ի յայրն. ք եւն։ Դժուարում է քրիս-
տոս հրաշքով, որ Կուսի անարտաբութիւնն է վկայում
եւս պատմութեան է հրաշքի մասին նորա աղօթիկի զեռ
նոր եկած մի կնոջ, բայց այդ կինը որ կոչուում էր
Յողամբ, չէ հաւատարմութեամբ անմեղութեամբ. իբրեւ
պատմիչ։ Մոռցնել ձեռքը չբանաւում է, երբ նա հրա-
շարի բժշկութիւնն է ուսանում, հրեշտակը հրաշայ-
ւում է նորան պատահածի մասին քաղաքում լուր
շարադանել, որպէս զի այս ամէնը շատին ձերբ-
դէտի ակնալիք։

4. "Եղաքս փան հրեշտակին կոչելով զառ.
հովսէն զաւակաւոր բարբառն. եւ յայրն փութով
հասեալ նոյա բաղում բնծայիք երկրպագութիւն
տեսնանելով։"

Մարիամանորէն նկարագրուած է այս գլուխում
ի միջի այլոյ մոգերի գալուստը երկրպագութեան
արեւելեան աշխարհներէրից, մագերի առաջնորդներն
էին երեք եղբայրներ, Պարսից թագաւոր Մեկրեմ,
Արաբների թագաւոր Փապարտար եւ Զոյկոյց թա-
ղաւոր Փապարտար։ Պարսից թագաւորը բնիւնների
թուում գանուում էր մի ձեռագիր արաբացւոյ միջո-
րի թողութեան մասին, որ առեց Աստուած Ազն
մին իբրեւ արժանաւոր կորուսած Գրաւորի համար.
ձեռքից ձեռք անցնելով, վերջապէս հասաւ Պի-
րոսի ձեռքը, եւ այդ օրից ի վեր նա պահուում էր
Պարսկաստանում։

5. "Եղաքս փան գալուստն տեսնեալ քառ
ուսնորսեալ ի տանին։" Այս գլուխում ի միջի այլոյ
պատմութեան է ութ երորդ օրը թիւստման եւ նորան
Գիսուս անունը արուելու մասին։

6. Այս գլխի վերնագիրը կոչուած է ձագրում.
Նորա մէջ պատմում է թէ ինչպէս Բեթղեհ
անունով "Ազգրն մարգը երուսաղէմ քաղաքից ք .

իմաց տուեց Հերովդէսին, որ մագերէ ժամանեցին այցելել Բեթղէմէն, երկրպագել Յիսուսին եւ հետեանալ: Մանուկներէ կտորաքանդ այս իսկ զլիւի յաջորդ տիկնոջ եւ կալմունքի:

7. «Եաղաքս վասն դարձեալ նեղութեամբ Զաքարիայ Հայրեն Յովհաննու» եւ այլն: Հերովդէս նշոյնպէս խաբար տրուեալ էր Յովհաննէս մանկանը: Զաքարիայի կինը փախաւ Յովհաննէս որդու հետ անապատ լեռները: Յովհաննէսի մօր աղօթքով գեաներ բացուեցաւ եւ կանեց մօրը՝ որդու հետ միասին, տալով նրանց այգիպիտով ապահով ապաստան: Զաքարիայ հօրից ոչ մի անգիւլութիւն չտեսնաւ չորս որդու ուր գտնուելու մասին, Հերովդէս մարդիկ ուղարկեց, եւ Զաքարիայ սպանուեցաւ առաջին մէջ: Սրբութիւն Սրբոցի մէջ սեղանն օղորդեցաւ Զաքարիայի արեւնով, իսկ նորա մարմինը անհետացաւ:

8. Հետեւեալ ըստ կարգին խոճերորդ անվերականգն զխուժ պատմութեւն է Յովհաննէսի փոխուստը Երիզպատ Մարիամի եւ Յիսուսի հետ: Պանդուխտները ընկան քառասուն յեւթանիսներէ առաւորագի ձեռքը, որի մօտ Յիսուս քրիստոս կատարեց մի քանի հիշատակներ: Այն առաջակը, որ խաչուած էր Փրկչի աջ կողմը, այդ առաւորագի դեմառ որդին էր:

Հարունակելով իրենց ճանապարհը, քաղաքներից մէկում մտնուկ Յիսուսը, որպէս զի զուարճանք մանուկներին եւ յայց տայ իրեն, բարձր տառիկից ցած իջաւ արեւի շողի վերայով, որ թափանցում էր պատուահանից:

Մշտապէս հալածուելով Հերովդէսին, Յովհաննէսի զնա վերջապէս հասաւ մի քաղաք, որի բնակիչները վերայ նկատած էին թափանաններ: Այստեղ Յիսուս գնաց Աղարիկի տաճարը նայելու:

9. «Եաղաքս վասն Յիսուսի խորտակելով զիսուսն եւ կործանելով զմէհանս զիսաց: Եւ բազմութիւնը մարդկան որ մեռան անդ եւ յարութիւն որ եղան»:

Ենայոյ այստեղ պատմութեւն է թէ ինչպէս նշոյն քաղաքում Յովհաննէս ընտանիքի հետ միասին հրաւիրեց մի հարուստ մարդ. այդ ընտանիքից եկած Հրէայ Եղիազարն էր, Ղազարոսի, Մարիամի եւ Մարթայի հայրը: Նորա պանդուխտներին մօտակ ընկեր դարձան: Հերովդէս մտնէր յետոյ փախստականները իրեն մի Յիսուսի կամով եւ հրեշտակի ազդմամբ համաձայնութեւն եւ վերադառնալ հայրենի աշխարհը, առաջին ժամանակներում՝ իսկապէս նորան սասմանալից երկիրը:

10. «Գարձեալ հրեշտակին երեւել զալ ի յաշխարհն իւր Նազարէթ» եւ այլն: Ճանապարհին զէպ ի Նազարէթ պանդուխտները կանգ առան Մարիայի սասմաններում զանուշ մի քաղաքում: Քաղաքը լի էր մեհանաներով. գեաներ տաճարներից քաղաք թափուեցան, որպէս զի երկրիչներին եկաւ տնիքի զեմ գրգռան, բայց քաղաքացիներից ոչ մէկն չգտան: Յիսուս կործանեց կապալաշնորհի ըսլըր աղօթականները: Մանուկ Յիսուս այն ժամանակ չորս տարեկան էր, Նա սիրով էր վարձում հասակակիցների հետ, որոնք նոյնպէս փախադարձաբար հազանհազում էին Նորան, կատարելով Նորա ամէն մի ցանկութիւնը: Յիսուս բռնիւմ էր մանուկներին ան-

տերից եւ հարուածներից եւ ամէն կերպով պաշտպանում էր նոյնա: Միտնագամորատի Արիստը, Թամարի որդին, որ քնած էր բարձր պատշգամբի վերայ, ցած ընկաւ եւ ուղանուեցաւ: Մանուկները երկիղց յանցանքը ձգեցին Յիսուսի վերայ. դատաստանում իրեն պաշտպանելու համար Յիսուս զիտարարակն յենուում էր մի պարզ պիկ վերայ. ուղիղ է, մանուկ-ընկերներն միտնայն վկայում են իմ յանցանքը, ասում էր Նա, «բայց ոչ որ չէ վկայում, որ նըստ ճշմարիտ են ասում» ու բայց դատաւոր անողքեք լի էր. այն ժամանակ Յիսուս արդարացից իրեն ուղանուածի բերանով, որին նա առ ժամանակ յարութիւն տուեց:

11. «Եաղաքս վասն ելանելոյն նոյա յերկրպատեւ եւ զալ ի կողման հարուստ յաշխարհն Արարիտ: Աղարիկ թիւն՝ զոր առներ Յիսուսն եւ մահուան որ եղեւ յարութիւն եւ մեռելոց»:

Արարիկից պանդուխտները եկան Ասորից աշխարհ, Հա հայապատ քաղաքը: Յիսուս այդ ժամանակ հինգ տարեան եւ երեք ամսան մանուկ էր: Յիսուսի կենտրոնում պատահած զիտարար զէպին էր Հա հայապատ եղած միջոցին Նորա արշաւանքը մանուկներէ հետ զէպ ի անապատ: Մանուկները զիտարարութիւն ունէին որտեղով թիւն անելու, բայց ոչ մի երէ չերեւեց, եւ քեռ. Զարաից ու քաղաքը էլ սկսեցին նեղուել. այն ժամանակ Յիսուս փայտի հարուածով փայտից շուր զոնքեցին, հասած աղբիւրի մէջ մանուկները ի զէպ ընկն ընկեցին եւ տուն գարձան հարուստ աւարով, բայց այդ միջոցին քաղաքից ներհանաւոր: Հարա հի փոքրիկ Մովսէսի որդին. ծնողները հիմարութիւն եւն մէջ ընկան, զատ որոյնեցաւ. մեղադրեցին Յիսուսին. դատաստանում Յիսուս արդարացից իրեն դարձեալ հրաշքով:

12. «Եաղաքս փոխելն նոյա անդ ի զնոյ յերկիրն Ասորիտան» եւ այլն: Ասորիքից մի հեհնեղ ուղեւորութեան զէպ ի քանոնայոց երկիրը. այստեղ Վաղիամ՝ քաղաքում մանուկները կամեցան շարաւարել նորատի անմանութիւն, վեցանայ Յիսուսին. Յիսուս առաւ հայը, նորաից չէնեց մի թուշուն եւ կենդանութիւն աղարկ իւր շնով. աղաւթ ուղեց, իսկ մանուկներին առաւարից բռնել նորան: Ենտոյ նա առաւ գեանից փոշի եւ ջրուեց. օդը թուեցաւ մեղեկներով ճանձնելով, մեղաւերով ու պիտանելով, եւ քաղաքը հանգստութիւն չունէր: Յովսէփ եւ Մարիամ վեհեղեկ անդուպ Յիսուսին տայ ուսման («ի դարձ արուեստի ի դպրութիւն»):

13. «Եաղաքս երթալոյն նոյա յերկիրն Բաւանուն» եւ այլն: Միտնայն զոր առներ Յիսուս եւ մահուան որ եղեւ իսկ եւ յարութեան եւ մեռելութեան զոր արար Յիսուսն:

Իսրայելացիք երկրում, Բոզոսորն քաղաքում թաղանորում էր Բարեշտու անունով մի երկրպագ հրէայ: Բարեշտուն սիրալիկ կերպով ընդունեց Յովսէփին, երբ նա ընտանիքի հետ միտնէր հասաւ Բոզոսորն: Խոտապաւ նորան իւր հոգիանալութիւնը, եւ Յիսուսի կրթութիւնը յանձնեց զամաղեւն աւուցելու: Եթեմանայ Յիսուս չկրկնեց ու-

1 «Զղայոյ թիւն, Նաւանութեւն» է՝ մանուկ թիւն, չափաւոր թիւն, բայց կարող է նշանակել եւ «արեւ թիւն», հերոսութիւն, կարեւորութիւն:

սուղջին իւր հարցերով եւ Գամաղիկէ շուղեց իւր մօտ պահէ Եթուստին Եթուստի Գամաղիկէի խորհրդով սկսեց Եթուստին սովորեցնել Հիստուլեան աղանաւար. այդ միջոցին երկու անգամ Եթուստ հրաշք գործեց եւ երկու անգամ էլ քարշամբ երկարացնելով փայտը Եթուստի ձեռքում պէտք եղածին չափ. այդ գէղեցեղէն մինի ժամանակ Եթուստի թագաւորին ընծայեց եր պատահաւորում մի գեղեցկացան. դանկտախաղով («տախտակ մի գեղեցիկ քանդակեալ») իսկ միւսի ժամանակ թագաւորի պատանեւով աշխատում էր պալատի շինութեան վրայ:

14. «Յարազս գնալոյ նոցաի քաղաքի Տապաւրիս, ներկուլեան եւ տղայութեան զոր առնէր Եթուստ:

Տապաւրիս քաղաքում Եթուստի ընտանիքի հետ միասին ապաստանու գտան Ուշ ներկարարի մօտ: Ուշ յանձն առաւ իւր արհեստը սովորեցնելու Եթուստին, որն արդէն ինք տառերկան եւ երկու ամսական էր: Միտնաբաժ Ուշ ամբողջ քաղաքից պատանէրներ ժողովեց, զգուշութեամբ գարսեց ներկերը եւ ինքը զիրիշ գնաց գործի: Երբ մտլոց առաջ նա պատուիրում էր իւր աշակերտին զգուշ լինել, նայել տունը եւ խանութի իրերը («պաշտօնի քայլ»), որպէս զի ամէն ինչ ամբողջ է պահպանուած ծնայ: «Մեզ պէտք է, ասում էր Ուշ, հաշիւ տալ քաղաքացիներին եւ գանձարանը հինգ հարիւր գննար ձգելը»:

Բայց հազիւ տէրը անհետացաւ, Եթուստ բացեց պահարանի դուռը, առաւ ներկերը եւ բոլորը թափեց կապտայ ներկի տակաւի մէջ. յետոյ նա թողեց տունը:

«Եւ եկաւ գնաց ըստ սովորութեան իւրում ի խաղալ. թէլ ժանկուրքն քաղաքի ժողովեալ էին. եւ ընդ նոսա գաւառեմարտ եղին (այսպէս) զամուլիւս կարճեցուցեալ. եւ տղայքն անկեալ լայնի ի վերայ երեսայ իւրեանց եւ ոչ կարէին կանգնել. եւ նա ձեռն գնեց եւ հաստատարը զնոսա. քիչէր ընդ գեմ ձեռաց աղալոյց եւ կարացուցանէր զաշխ նոցա. եւ զարձեալ ձեռն ամէր եւ լոյս տալոյ նոցա. եւ առեալ զփայտն ի ձեռն եւ ձգէր ի մէջ տաղայոցն. եւ առին լինել. զամենեւեան փախտասկան տունէր. եւ զորս յարանց (այսպէս) վիշապն՝ ձեռն ամեալ եւ բռնէր զնոսա. եւ ամէր զմատուռն ի լսելիս տաղայոցն եւ իւրացուցանէր. զարձեալ փչէր եւ խողով ինն ամէր. առեալ զքարն ի ձեռն փչէր եւ իրրեւ զսուր բորբաքեր եւ ձգէր ստալի տաղայոցն. իրիւր զՏողի իրրեւ զիսիւ չոր. եւ զարձեալ տունէր զքարն առաւել ընտելեան (այսպէս) փոխեալ. առեալ զտղայան միտանեալ երթեալ յեղ ծովան. եւ առեալ զգուշն եւ զնոկանն ընթացիւր երթալ [ար] ի վերայ Լըսն իրրեւ ի վրայ պողէ իւրայալ [ե]թըր»:

Մատնիները ամբշտ ինչ այն ամենով, ինչ որ տեսան. եւ գնացին պատմելու քաղաքի բնակիչներին. Քաղաքացիները ժողովեցան նայելու հրաշալի մանկան զիսայ: Եկաւ Եթուստին եւ Եթուստի՝ կշտաւ. բնով թէ ինչն. Նա թաղեց ներկարարի տունը եւ մտնացաւ տիրոջ յանձնարարութիւնը: Տանը Նորան յանգիմանքը Մարիամը մայրը, թէ արդէն երեք օր է, որ Նա այնչեւ չէ անուս: Եթուստ հաստատացնում էր, որ տիրոջ մօտ ամէն ինչ կարգին է, որ Նա ներկա-

րարի բոլոր յանձնարարութիւնները կատարել է: Տէրը վերադարձաւ. տեսնելով նորան, Եթուստ ուրախութեամբ վաղեց նորան ընդ առաջ եւ խոնարհուեցաւ մինչեւ գետնին: Ուշ սիրովոր կերպով ողնունում էր նորան, բայց սաստիկ բարկացաւ, երբ նկատեց, որ Եթուստ բոլոր գայներին ներկերը առանց խտրութեան նետել է կապտայ ներկի տակաւի մէջ: Եթուստ հաստատացնում էր ներկարարին, հանգստացնում էր Եթուստին եւ Մարիամին որոնց գանգաւ տուեց տէրը. Եթուստ հաստատացնում էր, որ Նա սուղորեւ է այդպէս անել իրեն իսկ ներկարարից, եւ ֆեսա չկայ որ բոլոր ներկերը խառնուած են մի տապալան: Տէրը համբարութիւնը կորցրեց, վերջոյց մի կոփիչ եւ պատարտուեց ծծել Եթուստի: Եթուստ փոխաւ, ներկարարը նետեց նորա ետեւից նոփիչը եւ, վերաբերելով, ընկաւ Նորա ետեւից. Եթուստ դուրս եկաւ քաղաքի գոտիքից, հասաւ ծովին եւ սկսեց վազել Լըի մակերեսով ի վերայով: Գրգռուած Ուշ սկսեց օգնել թեման կոչել քաղաքացիներին. ինձ կողոպտեց մանուկ Եթուստ կանչում էր նա: Սկսեցին արտնել փախտասկանին. արտնեցին եւ ծովափին:

«Եւ եկաւ Եթուստ ի ծովէն նստէր ի վերայ վիմա ի մանուկ թիւն տղայոյ. գային հարցանելին քաղաքացիքն. մանուկ դու ոչ ետեսեալ Եթուստ որդի ծերոյն. ասէ մանուկն. ոչ զիտեմ. զարձեալ լինէր ի մանուկ թիւն երթաւտարդի: հարցանելին ցնա. պատանի[ե]լ՝ գու ոչ ետ տեսեալ զորդին Եթուստի. ասէ Եթուստ. ոչ. զարձեալ լինէր ի մանուկ թիւն ծերոյ. գային հարցանելին ցնա. ասէ որդի ոչ ետ տեսեալ որդի ծերոյ մի. ասէ ոչ զիտեմ»:

Զգտնելով Եթուստին, քաղաքացիք բռնեցին Եթուստին եւ սկսեցին նորան տանջել: Մինչ այդ մինչ այն ներկարար Ուշ, առնէ վերադառնալով, նկատեց իւր բակում, որ կոփիչը արմատներ է արձակել, ծածկուել է աղաղթով, ծաղիկ է եւ պարուզ է ապիւս. իսկ երբ սկսեց նա ներկերը հանել տապալան, ասեաւ որ մի ինչ որ հրաշքով իւրաքանչիւր ներկը պահպանել է իւր բնական գոյնը: Այս Աստուծոյ ձեռքի գործ է մասնեց ներկարար Ուշ. նա ներկարար թիւն խողորք Եթուստից, պատմեց հրաշքի մասին քաղաքացիներին, որոնք ազատ թողեցին Եթուստին, եւ ներդրութիւն խնդրելով ընկաւ Եթուստին եւ Մարիամը սուրբ:

16. «Յարազս երթալ շոյա յԱրեմաթ եւ քաղաքի եւ տղայութեան զոր առնէր Եթուստ եւ մահուանն որ զիւր իսկ եւ յարութեան եւ մեռելութեան զոր արար Եթուստ:

Արդէն ինն տարեկան էր Եթուստ, երբ նա խաղում էր Գայիլիայի Արեմաթ եւ քաղաքի մանուկներին հետ. նայա ներկայութեամբ Նա հրամայում էր ժողովին խոնարհեցնել զապամբ, եւ ժողովը հնազանդում էր: Արեմաթ եւայս Եթուստ կարողացրեց մի պատանի, որ հայտնում էր Նորան, եւ նորից վերադարձեց նորա տեսողութիւնը. նոյն իսկ Արեմաթ եւայս թէլ կնայում երկու երեսու նորա հետ ետապէ մեռնայն բովանդակութիւն ունեցող քաղաքի անդերբնի մէջը. տղաներից մինն իւր անփական անդառնալով թիւնից կամ իւր ընկերների շարամուկ թիւնից առնակեալ մահ է հասնում, մանուկները մեղադրում են Եթուստին, իսկ Նա արգարանում է սպանուած ի

բերանով, որին եւ յարութիւն է տալիս: Երկմութեայում սպանուածն էր նորաոխ Թովսթան Բերայի որդին («Թովսթան որդի Բերայի»), որին ընկնեմը խոտովութեան տարալայած ժամանակ հրէէ էին ջրհորը եւ խեղդեւէ էին:

17. «Եղազազ երկմանելոյ անդի եւ դնալ յարեւելան լիւրինն եւ յայտնութեան զոր առնէր Յիսուս ընդ մանկունս:»

Արիմաթեայից Թովսթի ընդանիքի հետ յառաջ էր դնում Գալիլէայի միջով, ուր Յիսուս թափառելից վնց ամիս. Նա խոսում էր մանուկներին հետ, բայց մանուկները Նորան չէին հասկնում, այն ժամանակ Նա նստաւ մի ջրհորի մօտ. մանուկները ջրի էին գալիս քորովքից, իսկ Յիսուս առնում էր նոցանից սափորները, զարին զարնելով ջանքութեամբ եւ եւ կտորները ջրհորն էր ձգում: այդպիսով Նորա մօտ ժողովուրդս մանուկներին բազմութիւն. նոքա չէին համարժանութեամբ առնէր զնոց առանց ջրի եւ առանց սափորի, սակայն յետոյ Յիսուս փայլալայեց մանուկներին, հրամայեց ծովի («յորդ») ալիքներին վերադարձնել մանուկներին ջրով լի սափորները, եւ այդպէս էլ եղաւ: Յիսուս հրամայում էր բարձր ծառերին խնարհեցնել ծիւրերը, նստում էր նոցա վերայ ընկերներին հետ եւ նորից հրամայում էր բարձրանալ, եւ քիչերը հնազանդում էին: Յիսուս բռնից բորտութիւնից մի երկրաստանամայ մանուկ:

18. «Գարնեալ անդ [Բ] դեղ մի դնալ բռնիութիւն եւ սքանչելիք զոր արար Տ հիւանդս:»
Թովսթի Մարիամի եւ Մանիկի հետ դնում է Եմմաուս գիւղը: Յիսուս մօտակայ Եփայա գիւղում բռնիութեամբ է բորտութիւնից մի հրեայ մանուկ, Յուդայի Գեղեց:

19. «Եղազազ վանս հրեշտակի որ ասած առնէլ Թովսթիս դնալ է քաղաքն Նազարեթ եւ սքանչելեայն եւ բռնիութեան:»

Հրեշտակի երևում է Թովսթիին եւ հրամայում է բնակուել Նազարեթում. այստեղ Յիսուս, որն արդէն տասնեւերկու տարեկանից անց էր, հաշտեցնում է երկու խռոված մանուկներ — Մարիամի եւ Միքիթա հարազատ եղբայրներին: Մարիամ մայրը Յիսուսի հետ արած խոսակցութեան մէջ յայտնում է իւր երկիւղը Նորա ապագայի վերաբերմամբ: «Ենք հոգւս էնք քաղումք մանկութեան օրերին, որ Պաւ յառաքելի մի արեւու տըհեղաւ պարսպելոս,» ասում էր նա, «բայց Պաւ չհնազանդեցիր եւ այժմ Պաւ կատարեալ հասակ այր մարդ գառաւ, ի՞նչ պէտք է անեմ Պաւ:» Յիսուս անբաւական էր, որ մայրն ինչ չէ հասկանում իւր կոչումը: Պանդխտիւթիւ Գալիլէայում, Յիսուս բռնից ասորի երեանամայ կերպիւն է եւ անգամայն լայն բերանի հնգախառնից հրեայ Բաղդասարին, որ բռնիք արդի էր. նոցանից անաշխնը (կիրամ) բռնիւթիւ Բոյսրորդին գիւղում: Յետոյ Յիսուս ժամանեց խորտար եւ ճառար երկու զնուորներին կառնելու: խորտար եւ ճառար Աեւելեքից Յիսուսին երկրպագութեան եկած մողերի զօրքին էին: այդ զնուորները ձեռքին քաղաքում (երուսաղէմ) արքունի ծառայութեան մէջ, երգում տա-

լով մինը միւսին, որ ամեն մի աւար կը բաժանեն. Յիսուս հայտնեցեց նոցա:

Փորշի Մանիկի վարդապետի ձագերն վերջնում է Յիսուսի հետեւեալ կարծ խոսակցութեան հետ: Խորտար եւ ճառար զնուորներին հետ:

«Ատ Յիսուս զինչ կամիք առնել ասացէր զճշմարտին. [ասեն:] որպէս կամք քո հրամայեն. զի այս ար յայտնի դատարար երեւեցար ի միջի մեր զի տեսաք դեղ. շինաւ բարկութիւն մեր եւ առաւուսը օրերն եկն ի վերայ մեր. եւ ի դաւ քո առ մեզ ուրախացան սիրա [ք] մեր: Ատ Յիսուս եթէ կամիք զնահութիւն աստուծոյ ընկալուք (-Ղկթ) ի սրկաւ մեր. եւ Գրեթտի մարգարիին փառք յաւիտեանս ամեն:»

Կարծ ասանաւ որ աղբիւր, որը յոյց է տալիս, որ հեղինակը ծանօթ էր Յիսուսի Մանիկի հետ հենց այդ իսկ խաբարութեան հետ, գտնում էր մեր հայ բանաստեղծ Յովակիմի Սեբաստացու մօտ (ԺՁ դար): Նորա Հին եւ Նոր Պատմաբանի չափաւոր մեկնութեան մէջ (ձագը յոստարար յանձնառն ինք բռնիք Ժ. Չաքարեանից, դ 2Ե — 9Ե թ.): 38 զինի մէջ Մարիամի ծննդեան եւ Աւետման մասին եւ 39ի մէջ Յիսուսի Գրեթտի Անձնառնի Շննդեան մասին կան մի քանի անվաւերական նշաններ, ի միջի այլոց յիշատակութիւն յանդիմանութեան ջրի մասին, բայց դրա փոխառնակ նորան հետեւող զարեւոյթները ներկայացնում են, անշուշտ փոփոխութեամբ, Յիսուսի Մանիկի հետ մեր խաբարութեան համապատասխան տեղի բռնիքափոխութիւնը, բայց բովանդակութիւնը կրճատաւ է. օրինակ համար յառաջ կը բերենք կարաքի հետ պատահած դեպքը:

«Գնալեալ Տաղարայի քաղաքն մրտին. Անդ այր մի Խորայից անձն իջեկն. Ետան զյիսուս յարեաւ ներկայութիւն. Եւ նոյ տարեալ եղցող զգործն ներկին. Առ. որդեան, կացիր գաւ յայտ մի տեղին. եւ ինքն զբնացեալ բերել կերակրեն. եւ յիսուս ժողովուրդ զամեն կրտսին. եւ եր ի մի կարաս որ սեւալ եմբէլ էին: Զի ինկնոց որ սեւա կարայա եւ զեղին. Ոմին կանաւ կամիք որդան պիտելին. Ենից փայտեան ետես ի սեւ. կարսակն. Բարկացաւ եւ յիսուս փախեաւ ի նրմին. եւ նա էառ. զկոփելն ընկեց հետ նորին. Նոյն ժամն արմատացեալ պղտով ի տեղին եւ յիսուս փախուցեալ ի վերա ծովին. Երթոյր անկողն առիւք օրպէս ցամաքին: Ենիք ժամ զաշի հրեշտակ ընդ հրաշքս բանին Եմաուս հհան զկրտսան ի միջոյ կարսին, որպէս եւ տեսաք նոցա յոր դռն ուղեկն. Սեւ եւ կարայա, կանաւ, կարմիր եւ գեղնիւ, Կրնն ասեւ. կրտսայս ի՞նչ ներկ ոչ պիտին. Եւ նա զնորս օպիտակ որպէս զառաւըն. եւ որք զոչոյ տեսն կամ զսեւին, Զապրուած արհաւիրեալ փառաւորներն:»

(Հարանախելի)

Քրքմ. ՌՈՌՈ. ՄՍԻՈՒՄ

